

การอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นในครอบครัวอีสาน Child-Rearing During Adolescence in Issan Family

พูลสุข ศิริพล Ph.D. (Nursing)* พิมภา สุตรา พย.ม.**

ดารุณี จงอุดมการณ์ Ph.D. (Nursing)** สุพัฒนา ศักดิ์ฐานนท์ ปส.ค.***

Pulsuk Siripul Ph.D. (Nursing)* Pimpa Sutra MSN.**

Darunee Jongudomkarn Ph.D. (Nursing)** Supattana Sakdisthanont Ph.D.***

บทความวิจัย

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 33 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม) 2553

Volume 33 No. 4 (October-December) 2010

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบพรรณานี้เพื่อศึกษาบทบาทและโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างคือผู้ดูแลวัยรุ่นจำนวน 220 คน ใช้การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มหลายขั้นตอน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง ใช้แบบสอบถามบทบาทหน้าที่และวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นของครอบครัว พัฒนาจากทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน จำนวน 22 ข้อ หาค่าความเชื่อมั่นได้ (Cronbach's alpha coefficient) .71 และคำถามปลายเปิด 11 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า มารดาคือบุคคลสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น ทำหน้าที่หลักในการดูแลวัยรุ่น การอบรมสั่งสอนการวางแผนการเรียนและอนาคตของวัยรุ่น บิดาทำหน้าที่ร่วมกับมารดาในการสั่งสอนระเบียบวินัย ให้การศึกษา ว่ากล่าวตักเตือน และลงโทษเมื่อวัยรุ่นทำผิด ด้านโครงสร้างครอบครัวพบว่าบิดาทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัว และตัดสินใจเมื่อใช้จ่ายเงินก้อนใหญ่ มารดาทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในบ้าน ตั้งกฎระเบียบต่างๆ เป็นคนดูแลด้านการเงิน ออมเงิน คุ้มเงิน และดูแลเมื่อมีผู้เจ็บป่วย บิดามารดาทำหน้าที่หารายได้และแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น มีการสอน/ให้ข้อมูลเรื่องเพศศึกษาในระดับน้อย ไม่เปิดโอกาสให้วัยรุ่นมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในครอบครัว มีการทำกิจกรรมในวันหยุดร่วมกับวัยรุ่นน้อย พยาบาลที่ดูแลครอบครัวในระยะพัฒนาการวัยรุ่นควรช่วยให้ครอบครัวตระหนักถึงพัฒนาการที่เฉพาะตามพัฒนาการของครอบครัวเพิ่มขึ้น เสริมศักยภาพให้แก่มารดาในการอบรมเลี้ยงดูและการเข้าถึงวัยรุ่น สนับสนุนบทบาทบิดาให้มีส่วนร่วมกับมารดาในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการสอน/ให้ข้อมูลเรื่องเพศศึกษา และให้วัยรุ่นมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวมากขึ้น

คำสำคัญ: การอบรมเลี้ยงดู วัยรุ่น ครอบครัวอีสาน บทบาทมารดา บทบาทบิดา

Abstract

This descriptive research aimed to study family roles regarding their family structures and functions in child-rearing during adolescence. The samples were 220 guardians of adolescents. Multistage sampling was used to randomly selected participants. Structural interviews, using family roles in child-rearing during adolescence questionnaire, developed from Erikson child development theory, 22 questions with reliability (Cronbach's alpha coefficient) of .71 and 11 open-ended questions, were used for data collecting. The data were analyzed by descriptive statistics and content analysis. The results revealed that mothers were the key person for taking care of adolescents, in terms of teaching discipline, and planning for their studies and futures. The father and the mother played integrated roles in setting and regulating family rules, coaching the child behaviors, and punishing them for proper behaviors. Regarding to the family structure, fathers were on the position of highest family hierarchy who made decision on a large amount of money spending. As a housewife role, mothers kept their

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** ผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง (APN) สาขาการพยาบาลเด็ก โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา

roles on taking care of the following family house chores: rules setting, family income keeper, and health care providers for the family members. Parents helped each other to earn a living, and cope with daily family problems basis. Nevertheless, parents rarely communicated with their children on sexuality information, did not allow them to take part in solving family problems, and had less activities with them during weekend. Finally, nurses who in charge of the families with adolescent stage should enhance family awareness of their specific family developmental tasks; enhance maternal competency on child-rearing and approaching adolescents; and raise father roles in helping with the mothers to keep family task roles and support adolescent developmental demands, such as providing sexuality information and increasing adolescents' participation in family's activities.

keywords: child-rearing, adolescents, Issan family, mother roles, father roles

ความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในการเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตและพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้ ครอบครัวยังทำหน้าที่ในการอบรมขัดเกลา ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ หรือไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ถูกต้องตามธรรมเนียม ประเพณี หรือความเชื่อทางศาสนา ทำให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคม การอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนบุคคล เด็กที่ได้รับอบรมเลี้ยงดูต่างกัน มีคะแนนพัฒนาการโดยรวมต่างกัน¹ บิดามารดามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กทั้งในปัจจุบันและอนาคต² และเป็นผู้ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวมากที่สุด³ สอดคล้องกับอีริกสัน (Erikson)⁴ ที่กล่าวว่า ครอบครัวคือโลกที่สำคัญของเด็ก โดยบิดามารดามีความสำคัญเป็นอันดับแรก รองลงมาคือปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา และสุดท้ายคือเพื่อนบ้าน โดยเน้นถึงการปฏิบัติตนของบิดามารดาซึ่งจะส่งผลต่อพัฒนาการด้านการเจริญเติบโต วุฒิภาวะ และบุคลิกภาพของบุตร

ปัจจุบันครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลง ลักษณะโครงสร้าง และจำนวนสมาชิกอย่างชัดเจน เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ครอบครัวไทยทั้งในเขตชนบทและเขตเมืองมีการเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จำนวน

ครัวเรือนเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ.2527 พบว่าประเทศไทยมีครอบครัวทั้งหมด 8 ล้านครัวเรือน เพิ่มขึ้นเป็น 15.83 ล้านครัวเรือนในปี พ.ศ.3537 ในขณะที่ขนาดครอบครัวเล็กลง จากจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 4.3 คน ในปี พ.ศ. 2544 เหลือเพียง 3.7 คน ในปี พ.ศ. 2547⁵ สภาพครอบครัวในชนบทเปลี่ยนสถานภาพจากเดิมที่เคยถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร เปลี่ยนแปลงมาสู่สถานะลูกจ้างมากขึ้น ในเขตชนบทมีการอพยพของวัยแรงงานเข้ามาทำงานในเขตเมืองหรือบางรายไปทำงานต่างประเทศ ทั้งเด็กไว้ให้ญาติเลี้ยงดู ทำให้ครอบครัวมีลักษณะแยกกันอยู่คือ บิดามารดาและบุตรต้องแยกกันอยู่ บุตรขาดความอบอุ่นในครอบครัว บิดาหรือมารดาไม่ได้เป็นผู้อบรมเลี้ยงดูบุตรของตนเอง มีช่องว่างระหว่างรายได้กว้างขึ้น ครอบครัวอยู่ในสภาพยากจน มีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในครอบครัวอีสาน⁶

คนอีสานมีวัฒนธรรม บรรทัดฐาน หลักการ และวิธีอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เป็นเอกลักษณ์ของตน เมื่อประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนอีสานจากเรียบง่ายไปสู่การใช้ชีวิตในโรงงาน ขนาดของครอบครัวเล็กลง โครงสร้างบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลต่อการปรับเปลี่ยน ค่านิยม ความเชื่อ รูปแบบและวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวอีสาน จากการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบต่างๆ เช่น แบบประชาธิปไตย แบบเข้มงวดกวดขัน หรือแบบปล่อย

ปลະละเลย เป็นต้น มากกว่าที่จะศึกษาถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆ เช่น พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจริยธรรม งานวิจัยที่ผ่านมาจึงเป็นการบอกเฉพาะรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กทั่วไป ไม่ได้บอกถึงวิธีการหรือเน้นถึงบทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมพัฒนาการที่ชัดเจน และยังไม่มีการศึกษาใดที่นำทฤษฎีของอีริกสันมาใช้เป็นแนวทางหลักในการวิจัยถึงบทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมพัฒนาการวัยรุ่น โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมบุคลิกภาพของวัยรุ่นตามทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน ซึ่งทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน⁴ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะสัมพันธ์ภาพที่บุคคลมีกับครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมและพื้นฐานบุคลิกภาพในรูปแบบแตกต่างกันไป

การศึกษาถึงโครงสร้างของครอบครัว บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการโดยใช้กรอบทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน⁴ มาเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาตามความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคม และวัฒนธรรมของชาวอีสานภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะวิธีการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น ตลอดจนลักษณะโครงสร้าง บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น ผลจากการศึกษานี้จะทำให้เข้าใจถึงลักษณะพื้นฐานของครอบครัว พัฒนาการวุฒิภาวะ และการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนอีสานนำไปสู่การเสริมสร้างบทบาทสถาบันครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพและเสริมสร้างความแข็งแกร่งของครอบครัวอีสานต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ครอบครัวอีสานมีบทบาทหน้าที่และโครงสร้างในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นอย่างไร
2. ครอบครัวอีสานมีวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่และโครงสร้างของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น
2. เพื่อศึกษาวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นของครอบครัวอีสาน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทหน้าที่และโครงสร้างของครอบครัว รวมถึงวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นอายุ 13-18 ปี ของครอบครัวที่อยู่ในบริบทของสังคมอีสาน โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสันและแบ่งกลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ ครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น แบ่งเป็นอาศัยในเขตเทศบาลกับนอกเขตเทศบาล ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

ครอบครัวมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น และบทบาทที่สังคมคาดหวังให้ปฏิบัติการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้วัยรุ่นมีพัฒนาการสมวัยและบุคลิกภาพที่เหมาะสม การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน (Erikson)⁴ เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งพบว่ามนุษย์มีกระบวนการพัฒนาการเป็นขั้นตอนจากลำดับหนึ่งไปสู่ลำดับหนึ่ง ไม่มีการกระโดดข้ามขั้นพัฒนาการลำดับต้นมีผลสืบเนื่องต่อพัฒนาการลำดับต่อไป และลักษณะสัมพันธ์ภาพที่บุคคลมีกับครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตลอดระยะเวลาของการเจริญเติบโต เป็นจุดกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพในรูปแบบต่างๆ กันไปตามลำดับ อีริกสันอธิบายถึงพัฒนาการของวัยรุ่นว่า เป็นขั้นพัฒนาการรู้จักตนเองหรือการไม่รู้จักตนเอง (identity vs. diffusion) เด็กวัยรุ่นนี้เป็นช่วงที่มีวิกฤตยิ่งกว่าช่วงใดๆ เพราะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ เป็นระยะของการสร้างมาตรฐานและเอกลักษณ์ของตนเองในแง่มุมต่างๆ เช่น ความชอบ ความสนใจ ความปรารถนาในชีวิต ปรัชญาชีวิต อาชีพ เพื่อนต่างเพศ และคู่ครอง เป็นต้น หากไม่สามารถแก้ไขวิกฤต

ที่เกิดขึ้นในชีวิตให้ลุล่วงด้วยดี วัยรุ่นจะมีความรู้สึก
สับสนในตนเอง และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพ
สับสน ไม่มีความมั่นคง การอบรมเลี้ยงดูของ
ครอบครัวจึงมีผลต่อพัฒนาการของวัยรุ่นอย่างยิ่ง เพื่อ
ให้วัยรุ่นได้เติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive
research) มีขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรเป็นครอบครัวในจังหวัด
ภาคอีสานที่มีวัยรุ่นอยู่ในครอบครัวโดยทำสลากรายชื่อ
จังหวัดในภาคอีสานทั้งหมด 19 จังหวัด ทำการสุ่ม
อย่างง่ายเลือกจังหวัดเพื่อทำการศึกษา 1 จังหวัด
ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น แบ่งออกเป็นเขตเมืองและเขต
ชนบท ในเขตเมืองมีครอบครัวที่มีวัยรุ่นอายุ 13-18 ปี
ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวนทั้งหมด
62 ชุมชน และในเขตชนบท อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่นที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล จำนวน 17 ตำบล
หรือ 270 หมู่บ้าน^{7,8}

กลุ่มตัวอย่าง คุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
มีดังนี้ 1) ครอบครัวที่มีวัยรุ่นอายุ 13-18 ปี 2) บิดา
หรือมารดา หรือผู้เลี้ยงดู ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ
หลักในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นในครอบครัว โดยอาศัย
อยู่ในครอบครัวเดียวกับวัยรุ่น 3) บิดา หรือมารดา หรือ
ผู้เลี้ยงดู ได้เลี้ยงดูวัยรุ่นมาแล้วอย่างน้อย 3 เดือน
4) วัยรุ่นไม่มีความพิการ หรือมีโรคประจำตัวใดๆ
เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นที่มีปัญหาภาวะสุขภาพ
มีความแตกต่างกับวัยรุ่นที่มีสุขภาพปกติ 5) มีสติ
สัมปชัญญะสมบูรณ์ สามารถติดต่อสื่อสารภาษาไทยได้
เข้าใจ 5) ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย ขนาดกลุ่ม
ตัวอย่างจำนวน 220 ครอบครัว คำนวณได้จากสูตร
ปรับค่าขนาดตัวอย่างของคอคร์แดน (Cochran)⁹

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากอำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ 10,885.99 ตารางกิโลเมตร
และมีประชากรรวม 1,762,242 คน ซึ่งในเขตเมืองมี
ทั้งหมด 62 ชุมชน จำนวนประชากรเด็ก 33,746 คน
และในแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันของรายได้ ใน

เขตชนบทมีทั้งหมด 17 ตำบล 270 หมู่บ้าน จำนวน
ประชากรวัยรุ่น 71,200 คน^{7,8} ในแต่ละหมู่บ้านมี
ความแตกต่างกันของขนาดของหมู่บ้านที่ใช้ในการศึกษา
ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multistage
sampling) มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สุ่มชุมชนและหมู่บ้านโดยวิธีการสุ่ม
แบบชั้นภูมิ (stratified sampling) แบ่งพื้นที่ที่ศึกษาใน
เขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ออกเป็น 2 เขต คือ
เขตเมือง (เทศบาลนครขอนแก่น) และเขตชนบท
(นอกเขตเทศบาลนครขอนแก่น) จากนั้นแบ่งประชากร
ในเขตเมือง ออกเป็น 3 กลุ่ม ตามความแตกต่างของ
ลักษณะชุมชน คือ ชุมชนเมือง ชุมชนแออัด และชุมชน
กึ่งเมืองกึ่งชนบท (เทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น) และแบ่งประชากรในเขตชนบท ออก
เป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะของหมู่บ้าน คือ หมู่บ้านระดับ
1 หมู่บ้านระดับ 2 และหมู่บ้านระดับ 3⁷ เมื่อแบ่งกลุ่ม
เรียบร้อยแล้วในเขตเมือง สุ่มตัวอย่างมา กลุ่มละ 1 ชุมชน
ได้ 3 ชุมชน ในเขตชนบท สุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 1 หมู่บ้าน
ได้ 3 หมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 2 สุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย
(simple random sampling) สุ่มรายชื่อครอบครัวที่
มีวัยรุ่นในชุมชนและหมู่บ้านที่สุ่มได้ทั้ง 3 ชุมชน และ
3 หมู่บ้าน หาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน
ตามสัดส่วน (proportional allocation) จากนั้นสุ่ม
ตัวอย่างครอบครัวที่มีวัยรุ่น ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายจาก
บัญชีรายชื่อของครอบครัวที่มีวัยรุ่นดังกล่าว ได้ขนาด
ตัวอย่างครบตามจำนวนที่คำนวณไว้ เมื่อพบว่ากลุ่ม
ตัวอย่างมีคุณสมบัติไม่ตรงตามที่กำหนดไว้หรือปฏิเสธ
เข้าร่วมการศึกษา ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างเพิ่มเติมจนได้
จำนวนตัวอย่างครบตามที่กำหนด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบ
สัมภาษณ์บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น
ที่ผู้วิจัยพัฒนาจากทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน
ร่วมกับข้อมูลจากการทำสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์
ครอบครัวที่คล้ายกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ตรวจสอบความ
ตรงเชิงเนื้อหาด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน โดยปรับเนื้อหา
ให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แบ่งแบบ
สัมภาษณ์เป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคลของวัยรุ่น บิดามารดา และผู้เลี้ยงดู

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์วิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นของครอบครัว จำนวน 22 ข้อ เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ นำไปทดลองใช้ในกลุ่มวัยรุ่นที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจำนวน 30 คนมีการปรับแก้ไขและวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาคได้เท่ากับ .71 จากข้อเสนอแนะของเบอร์นและโกรฟ (Burns and Grove)¹⁰ เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นใหม่มีค่าความเชื่อมั่นที่สามารถยอมรับได้ตั้งแต่ .70 ขึ้นไป

ส่วนที่ 3 คำถามปลายเปิด เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และวิธีการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นของครอบครัวอีสาน จำนวน 11 ข้อ

3. การพิทักษ์สิทธิ์ผู้เข้าร่วมวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น การดำเนินการวิจัยคำนึงถึงสิทธิของกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยอธิบายถึงวัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย และประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ให้กลุ่มตัวอย่างได้รับทราบก่อนการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ การเข้าร่วมโครงการเป็นไปโดยความสมัครใจ กลุ่มตัวอย่างสามารถยุติการให้ข้อมูลหรือยกเลิกการเข้าร่วมการศึกษาได้ตลอดเวลาตามความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลต่างๆถูกเก็บเป็นความลับ มีการใส่รหัสแทนชื่อ-นามสกุลจริงของกลุ่มตัวอย่างในแบบบันทึกต่างๆ มีการนำเสนอผลการศึกษาเป็นภาพรวมทั้งกลุ่ม ไม่สามารถสืบค้นถึงตัวบุคคลได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS/PC+ (Statistical Package for the Social Sciences) ข้อมูลทั่วไปของเด็กวัยรุ่น บิดามารดา ของผู้เลี้ยงดู และคะแนนวิธีการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นของครอบครัวอีสาน วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน ข้อมูลจากคำถามปลายเปิดใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) นำเสนอเป็นคำร้อยละของจำนวนครั้งของข้อมูลที่ได้รับข้อมูลตอบ

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผู้เลี้ยงดูวัยรุ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 43.6 ปี (SD=8.93) มีอายุอยู่ในช่วง 31-40 ปีมากที่สุด (ร้อยละ 42.3) มีความสัมพันธ์เป็นมารดาของเด็กมากที่สุด (ร้อยละ 74.1) มีสถานภาพสมรสคู่ ร้อยละ 85.5 (188 คน) ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพค้าขายร้อยละ 29.9 (66 คน) ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน มีรายได้เฉลี่ย 4,800 บาทต่อเดือน มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน 4-6 คนมากที่สุดร้อยละ 70.9 (156 ครอบครัว) ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ 66.4 (146 ครอบครัว) ส่วนใหญ่มีสมาชิกครอบครัวประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตรร้อยละ 95.9 (140 ครอบครัว) ครอบครัวเดี่ยวที่ปู่/ย่า หรือตา/ยาย อยู่ลำพังกับหลานร้อยละ 4.1 (6 ครอบครัว) จำนวนสมาชิกครอบครัวเฉลี่ย 4.6 คนต่อครอบครัว (SD=1.4) สอดคล้องกับการศึกษาของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ ที่ศึกษาถึงโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลง ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัวไทย โดยมีแนวโน้มเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ปัจจุบันขนาดครอบครัวมีจำนวนเฉลี่ย 4.1 คน ต่อครอบครัว คาดว่าอาจลดลงเหลือ 3.4 คน ต่อครอบครัว ในปี พ.ศ.2552 ซึ่งต่ำกว่าการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ⁵ ที่พบว่าครอบครัวของไทยมีขนาดเล็กลงจากจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 4.3 คน ในปี พ.ศ. 2534 เหลือเพียง 3.7 คน ในปี พ.ศ. 2537⁶

1. บทบาทหน้าที่และโครงสร้างของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น

การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด สรุปบทบาทหน้าที่และโครงสร้างของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นดังนี้

ก. บทบาทหน้าที่ของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น

มารดามีบทบาทหน้าที่หลักในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นร้อยละ 30.5 และมีบทบาทในการวางแผนการเรียนและอนาคตของวัยรุ่นร้อยละ 27.3 บิดาร่วมกับ

มารดา มีบทบาทหน้าที่ในการสั่งสอนระเบียบวินัยให้แก่วัยรุ่นร้อยละ 24.1 ให้คำปรึกษาแก่วัยรุ่นร้อยละ 30.9 และลงโทษเมื่อเด็กทำผิดร้อยละ 35.9 บิดาทำหน้าที่คนเดียวในการว่ากล่าวตักเตือนมากที่สุดร้อยละ 25.5 ในขณะที่มีมารดาเพียงร้อยละ 6.8 เท่านั้นที่ทำหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนวัยรุ่น ส่วนบทบาทที่บิดามารดาไม่ได้ทำหน้าที่มากนักได้แก่ การสอนหนังสือและสอนทำการบ้าน โดยพบว่าวัยรุ่นมีบทบาทหน้าที่ในการอ่านหนังสือและทำการบ้านด้วยตัวเองร้อยละ 38.2

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ามารดาคือบุคคลสำคัญในการเลี้ยงดูวัยรุ่น มารดายังคงทำหน้าที่หลักในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นซึ่งพบว่าเมื่อมีปัญหาวัยรุ่นเลือกที่จะปรึกษามารดาคนเดียวร้อยละ 29.1 มีเพียงร้อยละ 8.2 เท่านั้นที่ปรึกษาบิดา สอดคล้องกับการศึกษาอื่นที่ผ่านมา^{1, 11} ที่พบว่ามารดาเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในทุกวัย เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแต่ละวัย เห็นได้ว่าบิดามีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูเมื่อเด็กเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นมากกว่าเมื่อเด็กยังอยู่ในวัยอื่นๆ แต่ถึงแม้บิดาจะมีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นมากขึ้น แต่ก็ยังพบว่าบิดาที่ทำหน้าที่เพียงลำพังในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นมีเพียงร้อยละ 5.0 เท่านั้น

หน้าที่ในการสอนหนังสือและทำการบ้านเป็นหน้าที่ของวัยรุ่นเอง เนื่องจากผู้เลี้ยงดูในการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด ร้อยละ 74.1 ขณะที่วัยรุ่นส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 86.7) ทำให้บิดาและมารดาไม่สามารถเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสอนหนังสือและทำการบ้านแก่วัยรุ่นได้ จากคำบอกเล่าของผู้เลี้ยงดูเกี่ยวกับความคาดหวังในอนาคตของวัยรุ่นพบว่าผู้เลี้ยงดูส่วนใหญ่คาดหวังที่จะให้วัยรุ่นได้เรียนหนังสือสูงๆ มีความรู้มากๆ สอดคล้องกับผลการศึกษาของพิมภา สุตรา และคณะ¹¹ โดยผู้เลี้ยงดูได้พยายามส่งเสริมให้วัยรุ่นได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ด้วยการพยายามเก็บออมเงินและกัยืมเงินมาเพื่อใช้ในการสนับสนุนการศึกษาของวัยรุ่น

ครอบครัวส่วนใหญ่เน้นเนื้อหาในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นด้วยเรื่องการจัดใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อต้องการ

ให้วัยรุ่นได้เรียนสูงๆ และมีการงานดีๆ ทำ มีรายได้มากเพียงพอต่อการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวต่อไป นอกจากนี้มีการมอบหมายให้วัยรุ่นช่วยทำงานบ้าน บางครอบครัวให้วัยรุ่นช่วยหารายได้ เช่น รับจ้างทำไร่มัน เป็นต้น ด้วยเห็นว่าวัยรุ่นมีความสามารถและศักยภาพเพียงพอที่จะทำได้ เป็นการเพิ่มรายได้เข้าครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ข. โครงสร้างของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น

การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด สรุปโครงสร้างของครอบครัวอีสานในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น ดังนี้

ครอบครัวของวัยรุ่น มีบิดาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวร้อยละ 80.8 บิดาเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการตัดสินใจใช้จ่ายเงินก้อนใหญ่ในครอบครัว ร้อยละ 28.2 สำหรับบทบาทหน้าที่ของมารดาได้แก่ การดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านเรือนร้อยละ 45.9 การตั้งกฎระเบียบข้อตกลงร่วมกันภายในครอบครัว ร้อยละ 38.6 การดูแลเรื่องการเงิน การออมเงิน และการกัยืมเงินร้อยละ 57.3 นอกจากนี้มารดายังมีหน้าที่ในการดูแลเมื่อมีผู้ที่เจ็บป่วยในครอบครัวร้อยละ 40.0 บทบาทซึ่งบิดาและมารดาแสดงบทบาทร่วมกันได้แก่ การแก้ปัญหาในครอบครัวร้อยละ 28.2 และการหารายได้เข้าครอบครัวร้อยละ 24.1

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่าบิดาที่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยรุ่นมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบหลักคือการเป็นหัวหน้าครอบครัว และการตัดสินใจใช้จ่ายเงินก้อนใหญ่ ขณะที่มารดาเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านเรือน ด้านการเงินด้านการตั้งกฎระเบียบภายในครอบครัว และด้านการดูแลเมื่อมีผู้เจ็บป่วย ส่วนบทบาทที่บิดารับผิดชอบร่วมกับมารดาได้แก่ การหารายได้ และการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว เห็นได้ว่าในสังคมอีสานยังคงให้ความสำคัญกับบิดาในการทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว บางครอบครัวที่ผู้เลี้ยงดูคนอื่นๆ มีโอกาสทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ก็ต่อเมื่อครอบครัวนั้นได้ขาดบิดาไป เช่น เสียชีวิต หย่าร้าง หรือไปทำงานต่างประเทศ เป็นต้น⁵ บิดามารดามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ

วัยรุ่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นมากที่สุด กล่าวได้ว่าครอบครัวคือโลกที่สำคัญของเด็ก โดยบิดามารดามีความสำคัญเป็นอันดับแรก⁴ ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่สำคัญและครอบครัวยังมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วย^{2, 5} คือเป็นแหล่งพึ่งพาของสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย ทั้งด้านการดูแล แรงงานและเศรษฐกิจ เป็นแหล่งของความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และการปฏิบัติด้านสุขภาพ พบว่าครอบครัวรับผิดชอบการดูแลสุขภาพของสมาชิกถึงร้อยละ 75 ของการดูแลสุขภาพทั้งหมด¹²

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทของมารดาที่มีพัฒนาการเปลี่ยนไปจากวิธีการดำเนินชีวิตในอดีต ที่มารดาทำหน้าที่เพียงการดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันการเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้มารดาต้องออกไปมีบทบาทนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น วิธีการดำเนินชีวิตได้เปลี่ยนไป เช่น การหารายได้เข้าครอบครัว และการกู้ยืมเงินเพื่อมาใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้มารดายังเข้าไปมีบทบาทร่วมกับบิดามากขึ้นในด้านการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว แม้ว่ามารดาส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลว่าเป็นการทำบทบาทร่วมกันของบิดาและมารดา แต่ตัวจักรสำคัญที่ทำให้การทำหน้าที่ของครอบครัวดำเนินไปได้คือ มารดา ตัวอย่างเช่น มารดาจะตัดสินใจกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นเรื่องเล็กๆ ที่เกิดขึ้นบ่อย ในขณะที่บิดาจะกู้ยืมเงินจำนวนมากเมื่อครอบครัวมีความจำเป็นอย่างมากถือเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งเหตุการณ์ (เรื่องใหญ่ๆ) นี้จะเกิดขึ้นนานๆ ครั้งหรือแทบจะไม่เกิดขึ้นเลย เพราะมารดาได้แก้ปัญหาเรื่องเล็กๆ ไปแล้ว สอดคล้องกับการศึกษาอื่น^{2, 13} ที่พบว่าปัจจุบันบทบาทของมารดาในสังคมอีสานได้เปลี่ยนจากเดิมที่ต้องอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน ทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรอย่างเดียว กลายเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่หลากหลายมากขึ้น

ครอบครัวที่มีวัยรุ่นได้ให้บุตรมีส่วนร่วมในการหารายได้เข้าครอบครัวร้อยละ 2.7 (6 คน) เนื่องจากเห็นว่าวัยรุ่นมีความสามารถเท่ากับผู้ใหญ่ สามารถช่วยบิดามารดาในการหารายได้ ดังคำกล่าวของผู้เลี้ยงดูดังนี้

“ตอนนี้เขาออกจากโรงเรียนแล้ว เขาโตแล้ว ทำอะไรได้เหมือนเราทุกอย่าง ก็ให้เขาไปรับจ้างทำงาน ช่วยหาเงินเข้าบ้านอีกทางหนึ่ง” วัยรุ่นชาวอีสานจึงเป็นกำลังสำคัญในการหารายได้ของครอบครัว

2. วิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นของครอบครัวอีสาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นได้คะแนนเฉลี่ย(\bar{X}) คือ 89.78 (SD = 9.05) จากคะแนนเต็มทั้งหมด 110 คะแนน คะแนนอยู่ในช่วงค่อนข้างสูง อธิบายได้ว่า ครอบครัวอีสานมีบทบาทและมีความสำคัญมากที่สุดในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมา¹⁴ ที่พบว่าครอบครัวไทยมีความสำคัญสูงสุดในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น สนับสนุนทฤษฎีพัฒนาการเด็กของอีริกสัน (Erikson)⁴ ที่กล่าวว่า ครอบครัวคือโลกที่สำคัญของวัยรุ่น โดยบิดามารดามีความสำคัญเป็นอันดับแรก รองลงมาคือญาติที่ใกล้ชิด และสุดท้ายคือเพื่อนบ้าน การปฏิบัติของบิดามารดาที่มีต่อเด็ก มีผลต่อพัฒนาการด้านการเจริญเติบโต วุฒิภาวะ และบุคลิกภาพ ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุดแต่มีหน้าที่ยิ่งใหญ่และสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตและประเทศชาติมากที่สุด¹³ วัยรุ่นจะมีพัฒนาการในทุกด้านสมบูรณ์มากขึ้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับคุณภาพการหล่อหลอมของครอบครัว พฤติกรรมการแสดงออกของเด็กคือภาพสะท้อนการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว⁴ โดยเฉพาะในครอบครัวอีสานที่ยังคงรักษาความยึดมั่นผูกพันภายในครอบครัวไว้อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าปัจจุบันคนหนุ่มสาวเริ่มออกจากหมู่บ้านมุ่งสู่เมืองใหญ่ อันมีผลกระทบต่อโครงสร้างและองค์ประกอบของครอบครัวในหมู่บ้าน แต่ยังคงมีสายใยระหว่างคนหนุ่มสาวกับพ่อแม่และญาติพี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านตามประเพณีอีสานแต่เดิม คนหนุ่มสาวที่เข้ามาทำงานในเมืองมักส่งเงินกลับบ้านไปให้พ่อแม่ในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พ่อแม่ใช้จ่ายแรงงานในการทำงาน ช่วยเหลือคนที่นาคืน หรือช่วยปลดเปลื้องหนี้สินของครอบครัว ถือเป็นค่านิยมเรื่องความกตัญญูและการทดแทนบุญคุณที่ได้อบรมสั่งสอนกันมาในครอบครัวอีสาน²

เมื่อพิจารณาคะแนนความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูถึงวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นเป็นรายชื่อ พบว่าชื่อที่ผู้เลี้ยงดูปฏิบัติมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ผู้เลี้ยงดูไม่สนับสนุนให้วัยรุ่นติดยาเสพติด เช่น ไม่ให้ลองสูบบุหรี่ ลองดื่มเหล้า หรือไม่ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ร้อยละ 95.5 (210 คน) รองลงมาได้แก่ ผู้เลี้ยงดูสอนให้วัยรุ่นเป็นคนมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองร้อยละ 90.0 (198 คน) ผู้เลี้ยงดูให้วัยรุ่นเลือกอาชีพด้วยตนเองร้อยละ 88.6 (195 คน) ตามลำดับ อธิบายได้ว่าปัจจุบันปัญหาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญของวัยรุ่นไทย จากการศึกษาของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข¹⁵ ประมาณการว่ามีกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชนอายุระหว่าง 15-25 ปี ใช้ยาเสพติดร้อยละ 8.13 ของกลุ่มเสี่ยงทั้งหมด ประกอบกับการแพร่ระบาดของยาเสพติดในทั่วทุกภูมิภาคของไทย ทำให้ผู้เลี้ยงดูส่วนใหญ่เกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการใช้สารเสพติดในวัยรุ่นมากที่สุด รวมถึงการดื่มเหล้าและสูบบุหรี่มีผลการวิจัยพบว่า ประชากรวัย 14 ปีขึ้นไปมีการดื่มสุราสูงถึงร้อยละ 31.4 หรือ 12.4 ล้านคนทั่วประเทศ โดยพบว่าเป็นวัยรุ่นในภาคอีสานมากที่สุด (4.8 ล้านคน)⁵ สำหรับการสูบบุหรี่ส่วนใหญ่วัยรุ่นของไทยสูบบุหรี่ในช่วงอายุ 15-19 ปี มากที่สุดร้อยละ 86.2 วัยรุ่นในชนบทมีแนวโน้มเริ่มสูบบุหรี่เร็วกว่าในเมืองถึงร้อยละ 7⁵ ปัญหาดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความวิตกกังวลแก่ผู้เลี้ยงดูเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยก่อนหน้านี้ชี้ให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้วัยรุ่นสามารถสร้างเกราะป้องกันตนเองจากสารเสพติดและพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ได้¹⁶⁻¹⁸

การวิจัยนี้พบว่าผู้เลี้ยงดูสอนให้วัยรุ่นมีความรับผิดชอบ และการเปิดโอกาสให้วัยรุ่นเลือกอาชีพด้วยตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางพื้นฐานที่ครอบครัวไทยใช้ในการอบรมสั่งสอนลูกหลานของตน สะท้อนจากคำพูดของผู้เลี้ยงดูที่กล่าวถึงหลักที่ใช้ยึดเป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นคือหลักของคุณธรรมจริยธรรม “ใช้หลักการสอนให้เด็กรู้จักรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรม และทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ การรับผิดชอบต้องดูหมด

ทั้งเรื่องของตัวเอง ของคนในครอบครัว และในชุมชน” หลักการดังกล่าวคล้ายกับข้อค้นพบจากการศึกษาก่อนนี้^{2, 12-20} แสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นคนที่ยึดมั่นในคุณงามความดี ความซื่อสัตย์ และความมีจิตสาธารณะของคนอีสาน ที่ได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อๆ ไป

ชื่อที่ผู้เลี้ยงดูปฏิบัติน้อยที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ผู้เลี้ยงดูแนะนำหรือสอนเรื่องเพศให้แก่วัยรุ่นน้อยที่สุดถึงร้อยละ 55.5 (122 คน) ในจำนวนนี้มีถึงร้อยละ 54.5 ที่ไม่เคยแนะนำหรือสอนเรื่องเพศให้แก่วัยรุ่นเลย รองลงมา ได้แก่ ผู้เลี้ยงดูร้อยละ 36.4 (80 คน) ปฏิบัติน้อยที่สุดในการสำรวจห้องนอนของวัยรุ่นเพื่อหาสิ่งผิดปกติ เมื่อครอบครัวเกิดปัญหาผู้เลี้ยงดูร้อยละ 34.5 (76 คน) ปฏิบัติน้อยที่สุด ในการให้วัยรุ่นมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในตามลำดับ อธิบายได้ว่า แม้สังคมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่เรื่องเพศยังคงเป็นประเด็นที่ครอบครัวอีสานเห็นเป็นเรื่องที่ควรปกปิดไม่พูดเปิดเผยให้คนอื่นหรือให้เด็กฟังได้ง่าย จึงไม่มีการสอนหรือให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาแก่วัยรุ่นเท่าที่ควร ผู้เลี้ยงดูคิดว่าผู้ให้ความรู้เรื่องนี้ควรเป็นหน้าที่ของครูมากกว่า สะท้อนจากคำกล่าวของผู้เลี้ยงดูที่ว่า “คิดว่าโรงเรียนต้องสอนเรื่องนี้จึงไม่ได้ใส่ใจที่จะสอนเด็กสมัยนี้รู้มากกว่าพ่อแม่เสียอีก เขาเรียนสูงกว่าก็ต้องรู้มากกว่า” ผู้เลี้ยงดูบางคนมองว่าเด็ก(วัยรุ่น)ยังเล็กอยู่ไม่คิดว่าเด็กสนใจเรื่องแบบนี้จึงยังไม่ได้สอนเรื่องเพศศึกษา ในขณะที่ผู้เลี้ยงดูบางคนที่เป็นเพศชายไม่กล้าสอนเรื่องเพศให้แก่วัยรุ่นเพศหญิง หรือมีการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างบิดากับมารดาในการสอนเรื่องเพศศึกษาให้แก่ลูก สอดคล้องกับการศึกษาของบุศยาแรกขำ²¹ ที่พบว่าในครอบครัวที่บิดามารดาอยู่ร่วมกัน มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศแก่วัยรุ่นไม่แตกต่างจากครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียว เนื่องจากเกิดการเกี้ยวพาราสีกัน และยังไม่เห็นความสำคัญของการให้ความรู้เรื่องเพศแก่วัยรุ่น สุชา จันทรเฒ²² แนะนำว่าในระยะวัยรุ่นมีการเจริญเติบโตของร่างกายที่สามารถสืบพันธุ์ได้ การให้วิชาการศึกษาที่ถูกต้องในเรื่องเพศศึกษา จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับวัยรุ่นและถือเป็นบทบาทที่สำคัญของครอบครัวในการทำหน้าที่นี้

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสำรวจห้องนอนของวัยรุ่นเพื่อหาสิ่งผิดปกตินั้น ผู้เลี้ยงดูอาจไม่ให้ความสำคัญในด้านนี้ เนื่องจากลักษณะบ้านเรือนของคนอีสาน ส่วนน้อยที่มีห้องนอนเป็นส่วนตัว วัฒนธรรมการเป็นอยู่ของครอบครัวอีสาน มักใช้ชีวิตส่วนรวมอยู่ร่วมกัน เช่น พี่กับน้องอาศัยอยู่ในห้องเดียวกัน เด็กอาศัยอยู่ร่วมห้องเดียวกับบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู^{3, 14} ทำให้ผู้เลี้ยงดูสามารถสังเกตพฤติกรรมของวัยรุ่นได้โดยง่าย จึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องตรวจค้นหรือสำรวจห้องนอนของวัยรุ่นเพื่อหาสิ่งผิดปกติ ส่วนการที่ผู้เลี้ยงดูไม่ได้เปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเมื่อครอบครัวเกิดปัญหานั้น เนื่องจากลักษณะการเลี้ยงดูเด็กของคนไทย ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัว เพราะถือว่าเรื่องครอบครัว “เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่เกี่ยว”²² ดังคำกล่าวของผู้เลี้ยงดูคนหนึ่งที่ว่า “ให้เขาฟังแต่เรื่องของเขาดีกว่า ให้อ่านสำเร็จลุล่วงไป จะให้เขามีส่วนร่วมเฉพาะปัญหาพวกเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ หรือเกี่ยวกับการทำกิจวัตรประจำวันเท่านั้น” สะท้อนว่าผู้เลี้ยงดูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้วัยรุ่นได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของครอบครัวอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกับการศึกษาอื่น^{19, 23}

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่วัยรุ่น ครอบครัว และบริการสุขภาพได้ดังนี้

1. พยาบาลที่ดูแลครอบครัวในระยะพัฒนาการวัยรุ่นควรช่วยให้ครอบครัวตระหนักถึงพัฒนาการเฉพาะตามพัฒนาการของครอบครัวเพิ่มขึ้น เสริมสร้างบทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสมสมาชิกในครอบครัวสามารถทำหน้าที่สอดประสานกลมกลืนกันเป็นอย่างดีช่วยให้ครอบครัวคงอยู่อย่างมั่นคงเข้มแข็ง

2. ผลการวิจัยนี้พบว่ามารดามีบทบาทหน้าที่หลักในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น รวมถึงการวางแผนการเรียนและอนาคต ส่วนบทบาทหน้าที่ของมารดาในครอบครัวได้แก่ การดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านเรือน การตั้งกฎระเบียบ กติกาต่างๆ การดูแลเรื่องการเงิน การออมเงินและการกู้ยืมเงิน และการดูแลเมื่อมีผู้เจ็บป่วย สะท้อนว่าแม้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็ว แต่ภารกิจของมารดายังคงมีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในทุกยุคสมัย พยาบาลซึ่งเป็นบุคลากรสุขภาพที่ใกล้ชิดกับสถาบันครอบครัว ควรมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพของผู้เลี้ยงดูวัยรุ่นโดยเฉพาะบทบาทของมารดา ด้วยการให้คำแนะนำ สนับสนุน และส่งเสริมเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและการเข้าถึงวัยรุ่นให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น และร่วมกับครอบครัวในการแก้ไขปรับเปลี่ยนบางบทบาทที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ผลการวิจัยพบว่าครอบครัวที่เคยแนะนำหรือสอนเรื่องเพศให้แก่วัยรุ่นมีเพียงร้อยละ 45.5 เท่านั้น ธรรมชาติของวัยรุ่นย่อมต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เป็นการเพิ่มประสบการณ์ของตน ดังนั้นการสอนหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับเพศศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้ เพื่อป้องกันมิให้พวกเขาต้องไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองหรือจากผู้ที่ไม่มีความรู้เพียงพอ ผู้ที่ให้ข้อมูลแก่วัยรุ่นควรเป็นผู้ที่เปิดใจยอมรับเรื่องเพศว่าเป็นวิถีแห่งธรรมชาติ มีความรู้ครอบคลุมและมีคุณธรรมเพียงพอในการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมให้แก่วัยรุ่น บิดามีส่วนร่วมกับมารดาในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการสอนและให้ข้อมูลเรื่องเพศศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูในการดูแลวัยรุ่นซึ่งเป็นการรับรู้และมุมมองของผู้ใหญ่ในครอบครัว ข้อมูลไม่ได้มาจากความคิดเห็นของวัยรุ่นโดยตรง จึงควรมีการศึกษาความคิดเห็นมุมมองของวัยรุ่นต่อการเลี้ยงดูของครอบครัวในบริบทสังคมอีสาน

2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบพรรณนาไม่ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบถึงความแตกต่างในการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นในบริบทอีสานที่อยู่ในพื้นที่แตกต่างกัน เช่น เขตชนบท เขตชนบทกึ่งเมือง เขตเมือง เป็นต้น หรือมาได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างกันในเรื่องเพศ พัฒนาการ ความเชื่อ เศรษฐฐานะ ลักษณะครอบครัว เป็นต้น การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปควร

ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นในบริบทที่สถานที่มีความแตกต่างกันตามตัวแปรดังกล่าว หรือเปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นกับบริบทอื่น ๆ ในประเทศไทย และในต่างประเทศ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ให้ทุนวิจัยประเภททุนอุดหนุนทั่วไปในการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาพิจารณาความเหมาะสมของเครื่องมือวิจัย รวมถึงครอบครัวผู้ให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ช่วยวิจัยที่ช่วยเก็บข้อมูลอย่างมีคุณภาพ รวมถึงท่านอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมที่ช่วยในงานสำเร็จลุล่วงในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- ปราณี แสดงคง. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการ กับการปฏิบัติพันธกิจของบิดามารดา ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2538.
- ชาย โพธิ์สิตา, สุชาติ ทวีสิทธิ์, บรรณาธิการ. “ครอบครัวไทย” ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร ประชากรและสังคม. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม; 2552.
- ประภาพร มีนา, เวทีนี้ สุขมาก. การรับรู้ความหมายของพัฒนาการเด็กไทยในท้องถิ่นอีสาน. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2549; 29(3):1-10.
- Erikson EH. Childhood and society, 2nd ed. New York: W.W. Norton & company; 1963.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สถานการณ์ครอบครัวไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร; 2549.
- สถาบันวิจัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การสำรวจครอบครัวไทยตามภาคต่างๆทั่วประเทศไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2550.
- สำนักทะเบียน เทศบาลนครขอนแก่น. ข้อมูลประชากรในเขตเทศบาลนครขอนแก่น. ขอนแก่น: สำนักทะเบียน เทศบาลนครขอนแก่น; 2547.
- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. ข้อมูลประชากรในเขตพื้นที่รับผิดชอบปี 2546. ขอนแก่น: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น; 2546.
- Cochran WG. Sampling techniques, 3rd ed. Canada: John Wiley & Sons; 1977.
- Burns N, Grove SK. Understanding nursing research: building an evidence-based practice, 4th ed. St. Louis: Saunders Elsevier; 2007.
- พิมภา สุตรา, ปัญกรณ์ ชูตั้งกร, ตาธณิ จงอุดมการณ์. การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของครอบครัวอีสาน: การศึกษาเชิงคุณภาพ. วารสารสมาคมพยาบาลสาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2547; 22(3): 36-46.
- เกศินี สราญฤทธิชัย. การขัดเกลาทางสังคมในเรื่องเพศและสุขภาพทางเพศของวัยรุ่น: กรณีศึกษาในครอบครัวชนบทอีสาน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2550.
- พิมภา สุตรา, ลัดดา เหมาะสุวรรณ, จิราพร ชมพิกุล, ภัทธา สง่า. ภาวะวิกฤตในครอบครัวไทย. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2549; 29(2):26-36.
- ประณต คำฉิม. บรรยายภาคในครอบครัวและผลที่มีต่อวัยรุ่น. วารสารโปลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2550 ก.ค.-ธ.ค.; 4:52-65.
- กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. รายงานสถิติวิเคราะห์ระบบข้อมูลการติดยาเสพติด: ประชากรซึ่งรับการบำบัดรักษาทั่วประเทศ ปีงบประมาณ 2536-3538. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2540.
- สุวรรณิ แสงอาทิตย์, สุทธิลักษณ์ ตั้งกียรติชัย, อรุณี เจตศรีสุภาพ. ปัจจัยทำนายพฤติกรรมเสี่ยงด้านการสูบบุหรี่ ต้มสุรา และเสพยาเสพติดในวัยรุ่น. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2550; 30(2):12-9.

17. กฤตยา แสงเจริญ, ภัญชिता อัฐรัตน์, ศิริพร คำสะอาด, นีออน พิณประดิษฐ์, ยุพา ถาวรพิทักษ์. การรับรู้เกี่ยวกับความรักและความต้องการทางเพศของวัยรุ่น.วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2548; 28(2):9-16.
18. เกษราวัลณ์ นิลวางกูร, พูลสุข ศิริพูล. การสร้างเสริมศักยภาพของเยาวชนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อสารการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2547; 27(3):49-58.
19. อรอนงค์ ทรงสกุล. ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนโนภาพแห่งตนและการสนับสนุนทางสังคมกับการปรับตัวของวัยรุ่นตอนต้น. วารสารจิตวิทยาคลินิก 3546; 34(2):46-60.
20. วิจิตรา พูลเพิ่ม, ชลลดา พันธุ์ชิน. ทักษะชีวิตและการปรับตัวของนักศึกษาวัยรุ่นชั้นปีที่ 1 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2552; 32(1): 36-44.
21. บุศยา แรกข้าว. บทบาทของบิดามารดาต่อการเตรียมความพร้อมในการเผชิญปัญหาเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นในอำเภอเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2543.
22. สุชา จันทร์เอม. จิตวิทยาวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์; 2529.
23. พูลสุข ศิริพูล, พิมภา สุตรา, ดารุณี จงอุดมการณ์, สุพัฒนา ศักดิ์ฐานานนท์. การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวอีสาน. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา; 2550.